

**KATTA VA TAYYORLOV GURUH BOLALARIDA IJTIMOIIY SIFATLARNI
SHAKLLANTIRISH ORQALI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASH**

N.J.Abdusamatova
NamDPI dotsenti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21218103>

Annotatsiya. Mazkur maqolada katta va tayyorlov guruh bolalarida ijtimoiy sifatlarni shakllantirishning nazariy hamda amaliy jihatlarini yoritilgan. Shuningdek, bolalarning muloqot, hamkorlik, mas’uliyat, mustaqillik va ijtimoiy moslashuv ko’nikmalarini rivojlantirish orqali ularni maktab ta’limiga samarali tayyorlash masalalari tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: katta guruh, tayyorlov guruhi, ijtimoiy sifatlari, maktab ta’limiga tayyorgarlik, maktabgacha ta’lim, ijtimoiy kompetensiya, muloqot, hamkorlik, mustaqillik.

Аннотация. В данной статье рассмотрены теоретические и практические аспекты формирования социальных качеств у детей старшей и подготовительной групп. Также проанализированы вопросы эффективной подготовки детей к школьному обучению посредством развития навыков общения, сотрудничества, ответственности, самостоятельности и социальной адаптации.

Ключевые слова: старшая группа, подготовительная группа, социальные качества, подготовка к школьному обучению, дошкольное образование, социальная компетентность, общение, сотрудничество, самостоятельность.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing social qualities in children of senior and preparatory preschool groups. It also analyzes effective approaches to preparing children for school education by fostering communication, cooperation, responsibility, independence, and social adaptation skills.

Keywords: senior preschool group, preparatory group, social qualities, school readiness, preschool education, social competence, communication, cooperation, independence.

Bolaning maktab ta’limiga tayyorligi — bu nafaqat harflarni bilish yoki hisoblay olish qobiliyati, balki eng avvalo uning jamiyatda o’z o’rnini topa olishi, tengdoshlari va kattalar bilan munosabat qura bilishi, hamkorlikda ishlashga tayyor turishi bilan belgilanadi. Zamonaviy ta’lim psixologiyasi va pedagogikasi sohasidagi tadqiqotlar shuni ko’rsatmoqdaki, maktabga muvaffaqiyatli moslashishning asosiy omillaridan biri bolada ilk bolalik davrida shakllangan ijtimoiy sifatlari hisoblanadi.

Maktabgacha ta’lim muassasalarining katta va tayyorlov guruhlarida — ya’ni 5 yoshdan 7 yoshgacha bo’lgan davrda — bola shaxsining ijtimoiy qirralari ayniqsa jadal rivojlanadi. Bu davrda bola o’z xohish-istaklarini nazorat qilishni, boshqalarning fikrini tinglay olishni, nizolarni muloqot orqali hal etishni va jamoaviy faoliyatga qo’shilishni o’rganadi. Mazkur ko’nikmalar maktab muhitida muvaffaqiyatli o’qishning poydevori bo’lib xizmat qiladi.

Biroq amaliyot ko’rsatishicha, ko’plab bolalar birinchi sinfga kelganida bilim va ko’nikma jihatidan yetarli darajada tayyorlangan bo’lsalar-da, ijtimoiy moslashuv nuqtai nazaridan qiyinchiliklarga duch keladilar: o’qituvchi talablarini qabul qila olmaslik, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishda muammolar, o’z xulq-atvorini tartibga sola olmaslik shular jumlasidandir. Bu holat maktabgacha ta’lim bosqichida ijtimoiy sifatlarni maqsadli

va tizimli ravishda shakllantirishning qanchalik muhim ekanligini yanada yaqqolroq namoyon etadi.

Katta va tayyorlov guruh bolalarini maktab ta’limiga tayyorlashda tarbiyachi pedagoglardan tarbiyaylanuvchilarda quyidagi sifatlarni shakllantirishga alohida ahamiyat berishlari talab etiladi:

V. Intellektual Sifatlar

Maktabda muvaffaqiyatli o’qishning asosiy sharti — bu bolaning o’zi o’qishni istashi. Boladagi qiziquvchanlik sifati tug’ma bo’lsa-da, uni rivojlantirish ham, so’ndirib qo’yish ham mumkin. Rivojlanish markazida bolaga “nima uchun?” va “qanday?” degan savollari bilan kattalarga murojaat qilish imkoniyati berilishi, uning savollarini hurmat bilan qabul qilinishi va birgalikda javob izlanishi bu sifatni mustahkamlaydi. Maktabga kelib, o’qituvchi yangi mavzu tushuntirganida qiziquvchan bola faol ishtirok etadi, savol beradi, yangi bilimga ochiq bo’ladi. Bu sifat yo’q bo’lsa, bola maktabni majburiyat sifatida qabul qiladi va o’rganishdan zerikadi.

Birinchi sinfda bola o’qituvchining tushuntirishini 20—30 daqiqa davomida tinglashi kerak. Bu yoshdagi bola uchun bu kichik bo’lmagan imtihon. Rivojlanish markazida maqsadli faoliyatlar orqali bolaning bir narsaga diqqatini qaratib turish muddati asta-sekin uzaytirib borilishi zarur. Diqqatini boshqara olmaydigan bola maktabda o’qituvchi tushuntirishini yarim yo’lda tashlab, atrofga chalg’iydi va natijada o’quv materialining muhim qismini o’tkazib

Maktab fanlari — matematika, ona tili, tabiiy fanlar — barchasi boladan mantiqiy fikr yuritishni talab qiladi. Bola hodisalar o’rtasidagi sababiy bog’liqlikni ko’ra olishi, umumiylik va farqni ajrata olishi, ketma-ketlikni anglay olishi lozim. Rivojlanish markazida saralash, guruhlash, taqqoslash, tasnif qilish faoliyatlari bu sifatni rivojlantiradi. Muammoli vaziyatlarda tayyor javob berish o’rniga bolaga o’zi o’ylash, sinab ko’rish va xulosa chiqarish imkoniyatini berish bu sifatning shakllanishini ta’minlaydi.

II. Irodaviy Sifatlar

Bu sifat maktabga tayyorlikning eng muhim, lekin ko’pincha e’tibordan chetda qolgan tomonidir. O’z-o’zini nazorat qilish — bu bola xohlaganda ham o’tirib tirishi, ko’ngli tortganida ham navbatini kutishi, bir narsa unga yoqmasa ham vazifani oxirigacha bajarishi demakdir. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, maktabda muvaffaqiyatni avvaldan ko’ra bilishda bolalarning yuqori IQ sidan ko’ra o’z-o’zini boshqara olish ko’nikmasi ko’proq ahamiyatga ega. Turli mavzulardagi o’yinlarda qoidalarga rioya qilish, navbat kutish, tanlashni boshqarish kabi vaziyatlar bu sifatni rivojlantiradi.

Maktabda har bir topshiriq oxirigacha bajarilishi kerak. Ko’plab bolalar yangi ishni boshlaganda qiziqadi, biroq qiyinchilik tug’ilishi bilanoq qo’yib yuboradilar. Rivojlanish markazida boshlagan ishni oxiriga yetkazishga undash, qiyinchilik paytida “sen uddalaysiz” degan ishonch bildirish va sa’y-harakat evaziga erishilgan natijani alohida ta’kidlash bu sifatni mustahkamlaydi. Bunda asosiy narsa — bolaga xato qilish va qayta urinish tabiiy ekanligini his ettirish.

III. Ijtimoiy-hissiy sifatlar

Maktabda bola bir sinfda 25—30 bola bilan birga bo’ladi. Guruhda ishlaydi, juftlik topshiriqlarini bajaradi, o’yinlarda hamkorlik qiladi. Bu ko’nikmalar rivojlanish markazidagi guruhli faoliyatlar, birgalikdagi qurilish o’yinlari va umumiy loyihalar orqali shakllanadi. Hamkorlik ko’nikmasiga ega bo’lmagan bola maktabda yakkalanib qoladi yoki doimiy ziddiyat manbayiga aylanadi.

O‘z tengdoshlari bilan do‘stlasha olish, suhbat boshlay olish, o‘yinga qo‘shila olish — bu o‘z-o‘zidan keladigan ko‘nikma emas. Ba’zi bolalar bu jarayonda yordam talab etadi. Rivojlanish markazida turli xil guruhli faoliyatlar, birgalikdagi o‘yinlar va suhbatlar uyushtirish orqali bola turli xarakterdagi tengdoshlari bilan muloqot o‘rnatish tajribasini o‘rttirib boradi.

Maktabda ziddiyatlar muqarrar. Ikki bola bir o‘yinchoqqa da’vo qilishi, navbatda urinishishi, bahsga kirishishi — bularning barchasi tabiiy holat. Muhimi, bola bu ziddiyatni qanday hal qilishini bilishi. Urishish, yig‘lab kattaga borish emas, balki so‘z bilan ifodalash, murosaga kelish, muqobil variant taklif qilish — bu ko‘nikma rivojlanish markazida muammoli vaziyatlarni birgalikda muhokama qilish orqali shakllantiriladi.

IV. Kommunikativ sifatlar

Maktabda o‘qituvchi savol berganida bola o‘z fikrini to‘liq, izchil va tushunarli tarzda ifodalashi kerak. Bu — “ha” yoki “yo‘q” bilan chegaralanish emas, balki fikrni boshlash, rivojlantirish va yakunlash demakdir. Rivojlanish markazida ertak qayta aytib berish, kecha nima qilgani haqida gapirish, rasm haqida hikoya tuzish kabi faoliyatlar bu ko‘nikmani shakllantirishga bevosita yordam beradi.

Maktabda o‘qituvchi gapirganida bola faqat eshitib o‘tirmaydi — u ma’lumotni qabul qiladi, tushunadi va esida saqlaydi. Faol tinglash ko‘nikmasi rivojlanish markazida kitob o‘qib berilgandan so‘ng savol berish, vazifani tushuntirish va so‘ng bajartirish, bir-birining hikoyasini tinglab munosabat bildirish orqali rivojlantiriladi.

Maktabda topshiriq bir marta beriladi. “Kitobni oching, 20-sahifani toping, birinchi mashqni bajarishni boshlang” — bola bu uch qismli ko‘rsatmani tushunib, ketma-ket bajara olishi kerak. Rivojlanish markazida bir necha bosqichli topshiriqlar berib borish bu ko‘nikmani tayyorlaydi.

V. Motivatsion Sifatlar

Bu sifat bolalarni maktabga tayyorlashdagi eng nozik va eng muhim jihatdir. Bola maktabga “o‘rganish qiziqarli” degan ichki ishonch bilan kelishi lozim, “meni maktabga borishga majburlashyapti” degan tuyg‘u bilan emas. Rivojlanish markazida o‘rganish jarayonining o‘zi qiziqarli bo‘lgan muhit yaratilsa, bola kashfiyot qilish lazzatini his etsa, bu motivatsiya o‘z-o‘zidan shakllanadi. Aksincha, faqat natija uchun maqtalish, doim “to‘g‘ri-noto‘g‘ri” mezon bilan baholash ichki motivatsiyani so‘ndiradi.

Maktab qanday joy, u yerda nima bo‘ladi — bolaning bu haqidagi tasavvuri uning maktabga munosabatini belgilaydi. Agar ota-onalar yoki pedagoglar maktabni tahdid vositasi sifatida ishlatlsa (“maktabga borsang qiyin bo‘ladi”, “o‘qituvchi qo‘ymaydi”), bola maktabga qo‘rquv bilan boradi. Rivojlanish markazida maktab hayotini ijobiy tarzda tasvirlovchi kitoblar, rolli o‘yinlar, maktab mavzusidagi suhbatlar bolada maktabga nisbatan ijobiy kutilma shakllantirishga yordam beradi.

Maktabda har bir darsdagi maqsad bor, har bir haftadagi vazifa bor. Bola “bugun nima qilaman?” degan savolga o‘zi javob bera olishi va shu yo‘nalishda harakat qilishi zarur. Rivojlanish markazida kunlik rejalar tuzish, kichik maqsadlar qo‘yish va ularning bajarilganini birga qayd etish bu sifatni rivojlantiradi.

Yuqorida sanab o‘tilgan sifatlar bir-biridan ajratilgan holda shakllanmaydi. Ular doimo o‘zaro aloqada bo‘ladi. Masalan, o‘z kuchiga ishonch bo‘lmasa, qiyinchilikda persistenlik ham bo‘lmaydi. Diqqatni jamlash qobiliyati bo‘lmasa, faol tinglash ham bo‘lmaydi. Ijtimoiy ko‘nikmalar zaif bo‘lsa, maqsadga erishishda hamkorlik ham bo‘lmaydi.

Umuman xulosa qilib shuni aytishimiz kerakki, bolalami 5-7 yoshda maktab ta’limiga tayyorlash, ularda ertaga maktab dasturlarini yaxshi o’zlashtirishlari, shuningdek, ulaming intilishlari, qobiliyatlarini namoyon qilishga imkoniyat yaratadi. Maktabga tayyorlik talablariga yaxlit tizimli yondashuv nafaqat bolaning birinchi sinfga muvaffaqiyatli o’tishini ta’minlaydi, balki uning keyingi butun ta’lim hayotining sifatli asosini yaratadi. Raqamli tayyorlik yo’nalishini milliy ta’lim standartlariga kiritish, o’z-o’zini boshqarish ko’nikmalarini maqsadli rivojlantirish va ota-onani tayyorlik jarayoniga faol jalb etish — zamonaviy O’zbekiston maktabgacha ta’limining dolzarb amaliy vazifalari sirasiga kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Акрамова М.Т. Болаларни мактабга таййорлаш методикаси. О’қув қo’лланма. — Бухоро, 2021. — 86 б.
2. Xalilova N.I., Norqo’ziyev D.B. Bolani maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligi. Metodik qo'llanma. — T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2009. — 60 b.
3. Xolboyeva G. Tayyorlov guruhi bolalarini maktab ta’limiga kompleks tayyorlash metodikasini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya avtoreferati. — T., 2024. — 52 b.
4. Rashidova Z. 6-7 yosh bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — T., 2024. — 52 b.